

PRZEWODNIK OBYWATELSKI

WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE
W LICEUM I TECHNIKUM
– ZAKRES PODSTAWOWY

7 MINILEKCJI OBYWATELSKICH

**materiały zawarte w niniejszej lekcji mogą
być wykorzystywane lub rozpowszechniane
jedynie w celach edukacyjnych
oraz wyłącznie
z notą o prawach autorskich
i ze wskazaniem źródła**

PRZEWODNIK OBYWATELSKI

LEKCJA 6

RZĄDŹMY SIĘ SAMI!

6. RZĄDŹMY SIĘ SAMI!

MINILEKCJA OBYWATELSKA

NA TEJ LEKCJI:

- wyjaśnisz, co to jest samorząd i na czym polega zasada pomocniczości
- przedstawisz, jaka jest rola i kompetencje władz samorządowych w Polsce
- wskażesz kilka problemów, jakie nurtują gminną społeczność oraz sposoby ich rozwiązania

SŁOWNICZEK OBYWATELSKI

• samorząd terytorialny • gmina • powiat • województwo • rada gminy, rada powiatu, sejmik województwa • wójt (burmistrz, prezydent miasta), zarząd powiatu, zarząd województwa • starosta • marszałek województwa • polityka regionalna

PRZYPOMNIJ SOBIE

ZASADA POMOCNICZOŚCI

W Konstytucji RP zostały zapisane dwie ważne zasady konstytucyjne (ustrojowe), które dotyczą podziału kompetencji między organami władzy w Polsce. Pierwsza z nich, zasada **pomocniczości** (preambuła) mówi, że decyzje i działania w państwie powinny być podejmowane tak blisko obywateli, jak to możliwe (np. organy władz powiatowych włączają się dopiero wtedy, gdy gmina nie może sobie poradzić z problemem). Druga, zasada **domniemania kompetencji gminy** (art. 164) głosi natomiast, że uprawnienia, których wprost nie przypisano powiatowi lub województwu, zawsze przynależą gminie.

6. RZĄDŹMY SIĘ SAMI!

MINILEKCJA OBYWATELSKA

SAMORZĄDY, SAMORZĄDY

CO TO JEST SAMORZĄD?

SAMORZĄD TERYTORIALNY

6. RZĄDŹMY SIĘ SAMI!

MINILEKCJA OBYWATELSKA

CZYJE TO JEST?

PYTANIA I ZADANIA

Czy wiecie, kto finansuje szkołę, do której chodzicie? A kto jest odpowiedzialny za drogę, która do niej prowadzi? A czyją własnością jest dom kultury, w którym macie zajęcia? Sporządźcie wspólną klasową listę komunalnego mienia.

CO TO JEST SAMORZĄD?

Samorząd to prawo jakiejs grupy osób do samodzielnego i niezależnego decydowania o swoich sprawach.

CO TO JEST SAMORZĄD?

Samorządy dzielimy na: **samorząd terytorialny** i **samorządy specjalne**.

Samorząd terytorialny tworzą mieszkańcy jakiegoś obszaru, mających z racji zamieszkania wiele wspólnych interesów i potrzeb.

Do **samorządów specjalnych** zaliczamy m. n.:

- **samorządy religijne** (np. żydowska gmina wyznaniowa w I Rzeczypospolitej)
- **gospodarcze**, zwane izbami (np. izba rzemiosł, izba rolna)
- **zawodowe** (np. adwokatów, notariuszy, lekarzy).

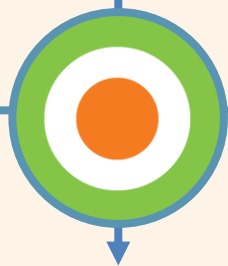

SAMORZĄD TERYTORIALNY

- polski system samorządowy **nie jest hierarchiczny** – władze województwa nie mogą niczego nakazywać powiatowi ani też powiat gminie
- każda jednostka samorządu terytorialnego **działa niezależnie**, w ramach swoich kompetencji i realizując powierzone sobie zadania
- rząd nie jest zwierzchnikiem samorządów – jego rola ogranicza się do **nadzorowania**, czy działania samorządu są zgodne z prawem.

SAMORZĄD TERYTORIALNY W POLSCE

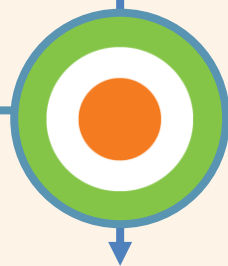
1990

przywrócono
samorząd
w gminach

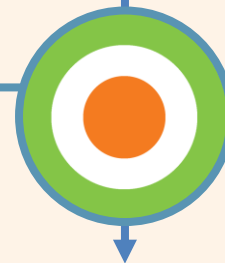
**27 maja – wolne
wybory do
samorządu
gminnego**

1998

wprowadzono
samorząd
powiatowy
i wojewódzki

1999

od 1 stycznia
rozpoczęły
działalność
samorządy
na poziomie
powiatów
i województw

Samorządy zajmują ważne miejsce w naszym życiu. Mają bardzo poważne kompetencje. A jak jest z samorządem szkolnym? Czy odgrywa on istotną rolę w życiu twojej szkoły? Czym się zajmuje? W jakich sprawach twoim zdaniem uczniowska społeczność może być samorządna?

6. RZĄDŹMY SIĘ SAMI!

MINILEKCJA OBYWATELSKA

PRZEWROĆONA DRABINA

GMINA – WŁADZA CAŁKIEM BLISKO

DZIELENIE ZADAŃ

POWIAT I WOJEWÓDZTWO

GMINA – WŁADZA CAŁKIEM BLISKO

W naszym kraju najniższy szczebel samorządu stanowi **gmina**:

- jej członkami są z mocy prawa **wszyscy jej mieszkańcy**
- członkowie gminy podejmują decyzje za pośrednictwem wybieranych w wyborach przedstawicieli, bądź też bezpośrednio w drodze **referendum**
- w ramach określonych prawem jest ona **niezależna od administracji rządowej**
- posiada **osobowość prawną** – ma możliwość posiadania i zarządzania własnością oraz zaciągania zobowiązań.

DZIELENIE ZADAŃ

Wszystkie zadania realizowane przez samorząd gminy można podzielić na zadania własne i zlecone:

- **zadania własne** wykonuje gmina samodzielnie, na własną odpowiedzialność i za pieniądze z własnego budżetu (organy władzy państwowej sprawdzają tylko, czy są one zgodne z prawem)
- **zadania zlecone** są zadaniami należącymi do administracji rządowej przekazanymi samorządom do realizacji, są finansowane ze środków przekazywanych gminie z budżetu państwa.

związane z infrastrukturą techniczną

utrzymywanie gminnych dróg, ulic i placów

utrzymywanie sieci wodociągowej i kanalizacyjnej

zaopatrzenie w energię elektryczną i ciepłą oraz gaz

organizacja ruchu drogowego i lokalnego transportu zbiorowego

związane z życiem społecznym

prowadzenie szkół podstawowych, żłobków i przedszkoli

organizacja gminnych placówek ochrony zdrowia

pomoc socjalna dla mieszkańców gminy

prowadzenie gminnych placówek kulturalnych i sportowych

Zadania własne

związane z utrzymaniem porządku publicznego

zapewnienie porządku publicznego, np. przez powołanie Straży Miejskiej

ochrona przeciwpożarowa
bezpieczeństwo sanitarne

zwalczanie skutków klęsk żywiołowych

związane z ładem przestrzennym i ekologicznym

przygotowanie planów zagospodarowania przestrzennego gminy

gospodarowanie terenami i budynkami komunalnymi

dbanie o ochronę środowiska naturalnego

Zadania zlecone (przykłady)

prowadzenie urzędów stanu cywilnego (rejestracja narodzin, ślubów i zgonów);
sprawy meldunkowe; wydawanie dowodów osobistych i inne

Na czym polega wspólnotowy charakter polskiej gminy? Przygotuj się do ustnej wypowiedzi na ten temat.

POWIAT

- Powiat obejmuje kilka gmin i posiada własne, niezależne władze samorządowe.
- Do najważniejszych zadań powiatu należą: prowadzenie szpitali i szkół ponadpodstawowych, utrzymywanie powiatowych instytucji kultury, budowa dróg powiatowych, zachowywanie porządku publicznego i bezpieczeństwa zbiorowego, pomoc społeczna oraz zwalczanie bezrobocia.
- Organami powiatu są **rada powiatu** i wybierany przez nią **zarząd**, na czele którego stoi **starosta**.
- **Radni** są wybierani w wyborach powszechnych co pięć lat.
- **Rada** przede wszystkim uchwała budżet powiatu, zarząd z kolei administruje bieżącymi sprawami powiatu i realizuje budżet.

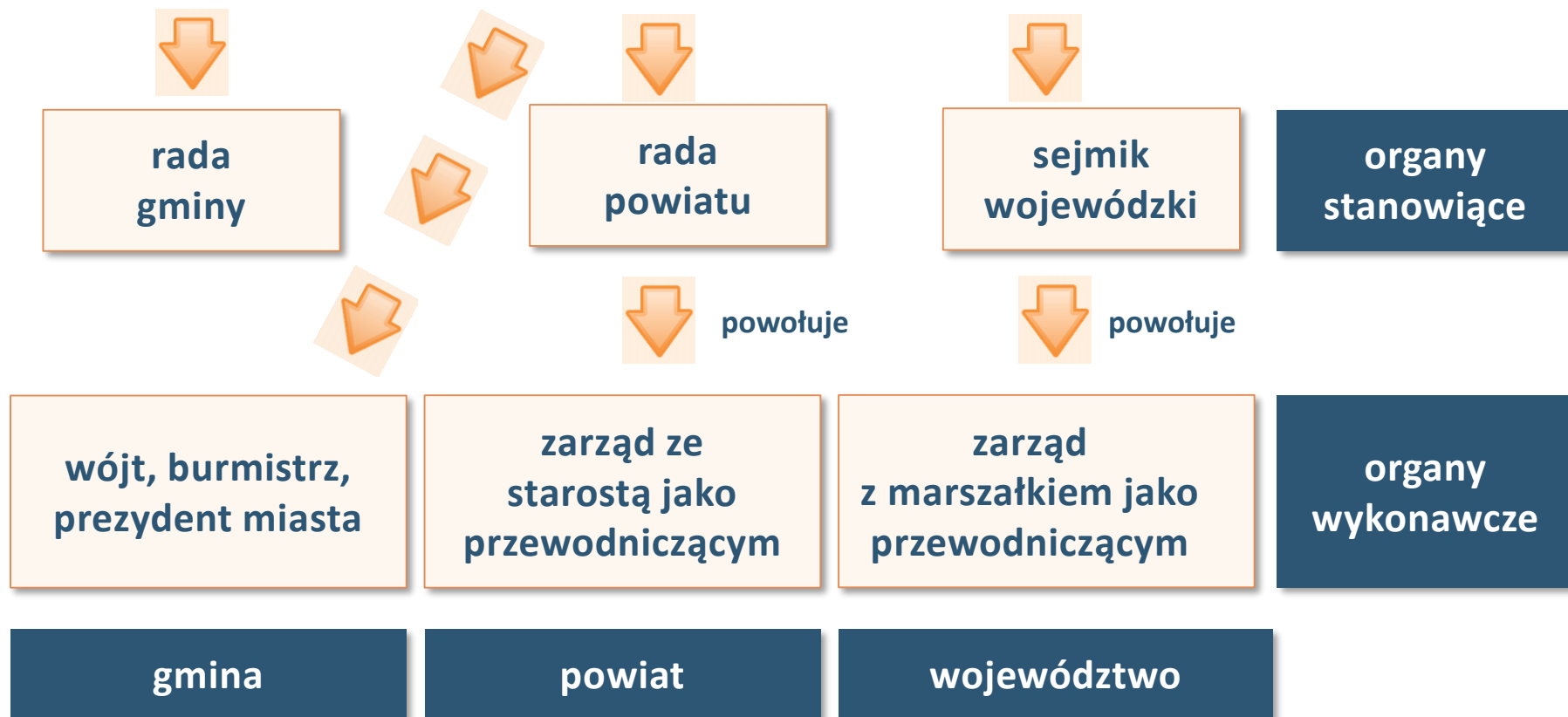

WOJEWÓDZTWO

- Polska jest podzielona na 16 wielkich **województw** – regionów.
- Na poziomie województwa spotykają się dwie struktury władzy publicznej – rządowa i samorządowa.
- Reprezentantem rządu w województwie jest **wojewoda**, który powoływany jest przez premiera i podaje się do dymisji wraz z rządem.
- **Samorząd wojewódzki** ma dwa organy: **sejmik województwa** (organ stanowiący) i **zarząd** (organ wykonawczy).
- Sejmik jest wybierany w wyborach powszechnych. Ze swojego grona wyznacza on członków zarządu, w tym jego przewodniczącego – **marszałka**.

OBYWATELE WYBIERAJĄ

Polacy są wprawdzie zadowoleni z przekazania dużej władzy samorządom, ale mają różne zdania na temat decentralizacji. Jedni uważają, że samorządy bardziej efektywnie niż organy władzy centralnej wydają pieniądze, lepiej rozumieją potrzeby mieszkańców i szybciej rozwiązują lokalne problemy. Przeciwnicy mówią, że samorządy nie są wolne od kumoterstwa, korupcji czy po prostu niekompetencji. Silne organy władzy publicznej pozwalają zachować jednolity charakter państwa, a także ułatwiają wyrównywanie szans i poziomu życia obywateli, niezależnie od regionów, w jakich mieszkają. A co wy myślicie na ten temat?

6. RZĄDŹMY SIĘ SAMI!

MINILEKCJA OBYWATELSKA

GMINNA WŁADZA

KTO RZĄDZI W GMINIE?

JAK WYBIERAMY RADNYCH?

WYBORY SAMORZĄDOWE 2018

DECYDUJEMY SAMI

KTO RZĄDZI W GMINIE?

Władze gminy można podzielić na dwa organy – **stanowiący** i **wykonawczy**:

- organem stanowiącym i kontrolnym jest **rada gminy**
- do zadań rady należy przede wszystkim tworzenie prawa lokalnego, ale również uchwalanie budżetu gminy, podejmowanie decyzji w sprawach lokalnych opłat, wykorzystania ziemi należącej do gminy i w ważnych kwestiach finansowych
- decyzje rady gminy zapadają podczas zebrań zwanych **sesjami**
- organem wykonawczym w gminie jest – zależnie od jej charakteru – **prezydent miasta** (w miastach powyżej 100 tys. mieszkańców), **burmistrz** (w małych miastach) lub **wójt** (w gminach wiejskich).

KTO I ZA CO ODPOWIADA?

ORGAN STANOWIĄCY, czyli RADA GMINY **DECYZJA OGÓLNA**

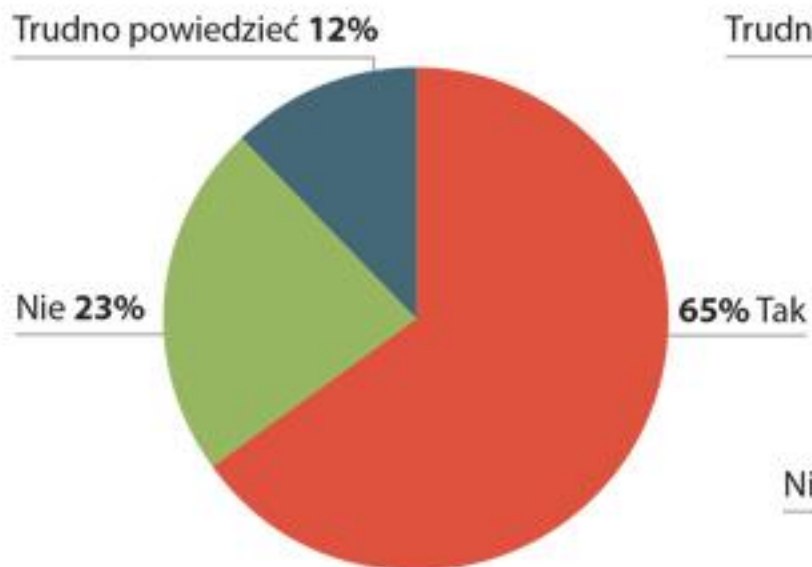
np. podjęcie decyzji o budowie nowej szkoły potrzebnej mieszkańcom gminy,
np. określenie kwoty, jaką gmina może przeznaczyć na ten cel

ORGAN WYKONAWCZY, **czyli PREZYDENT MIASTA (BURMISTRZ lub WÓJT)** **REALIZACJA DECYZJI OGÓLNYCH** **POPRZEZ DECYZJE SZCZEGÓŁOWE**

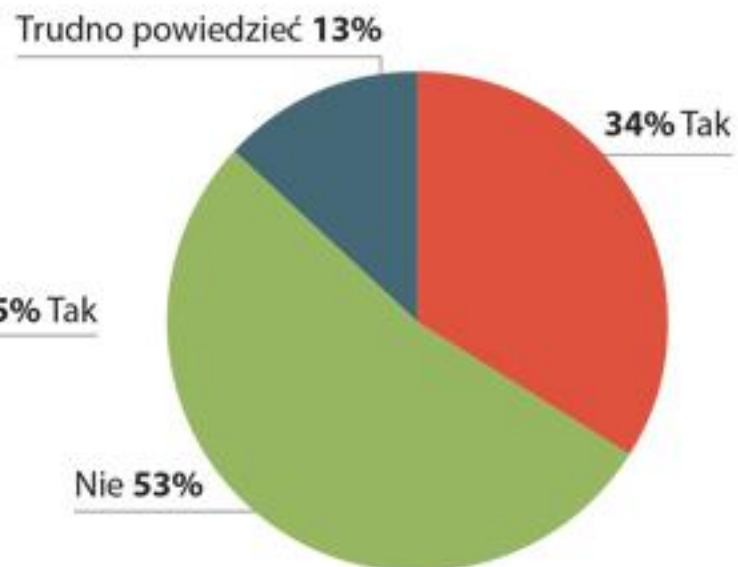
np. realizacja decyzji o budowie nowej szkoły poprzez wybór właściwego
miejsca pod inwestycję
oraz
najkorzystniejszego sposobu wydatkowania pieniędzy
(w drodze przetargu publicznego wybiera się najlepsze oferty spośród
zgłaszanych przez firmy budowlane itp.)

Czy, ogólnie rzecz biorąc, ma Pan(i) zaufanie czy też nie ma Pan(i) zaufania do wymienionych instytucji?

Władze lokalne miasta/gminy

Sejm i Senat

Według badań CBOS z 2018 roku władze samorządowe cieszą się największym zaufaniem spośród instytucji władzy. O ile zaufanie do samorządu deklaruje 65% badanych (23% deklaruje brak zaufania), o tyle w przypadku władzy ustawodawczej proporcje te są niemal odwrócone: parlamentowi ufa zaledwie 34% badanych, a nie ufa 53%. Jak myślisz, z czego wynikają te różnice?

JAK WYBIERAMY RADNYCH?

- mieszkańcy gminy wybierają w wyborach **powszechnych równych i bezpośrednich** przedstawicieli, którzy wchodzi w skład **rady gminy**
- liczba radnych uzależniona jest od wielkości gminy
- rada jest organem **stanowiącym i kontrolnym** gminy
- wybierana jest na **pięcioletnią kadencję**.

SAMORZĄDOWY QUIZ

P R A C A Z E S P Ó Ł O W A

Wyobraźcie sobie, że jesteście jedną z opisanych poniżej osób. Wykonajcie ćwiczenie w grupach, a następnie przedstawcie wasze odpowiedzi reszcie klasy.

1. Jesteś wyborcą i masz wziąć udział w wyborach samorządowych. Co chciałbyś/chciałabyś wiedzieć o zasadach, według których odbywają się wybory, oraz o sposobie głosowania?
2. Jesteś radnym/radną. Co musisz wiedzieć o swoich prawach i obowiązkach? Podaj przykłady decyzji, w których podejmowaniu bierzesz udział.
3. Jesteś burmistrzem/panią burmistrz. W jaki sposób zostałeś/zostałaś wybrany/wybrana? Czy jesteś organem stanowiącym, czy wykonawczym?

WYBORY SAMORZĄDOWE 2018

Dotrzymaliśmy słowa
w rządzie, dotrzymamy
w samorządzie

KW Prawo i Sprawiedliwość

Polskie Stronnictwo
Ludowe Porozumienie
Społeczne

KW Polskie Stronnictwo
Ludowe

Silny samorząd
i demokratyczna Polska

KKW Sojusz Lewicy
Demokratycznej Lewica
Razem

Bliżej mieszkańców

KKW Platforma Obywatelska
.Nowoczesna
Koalicja Obywatelska

#Kocham Łódź

KWW Hanny Zdanowskiej,
Łódź

Czas na dobrego
gospodarza

KWW Rafała Hajdyły,
Rabka-Zdrój

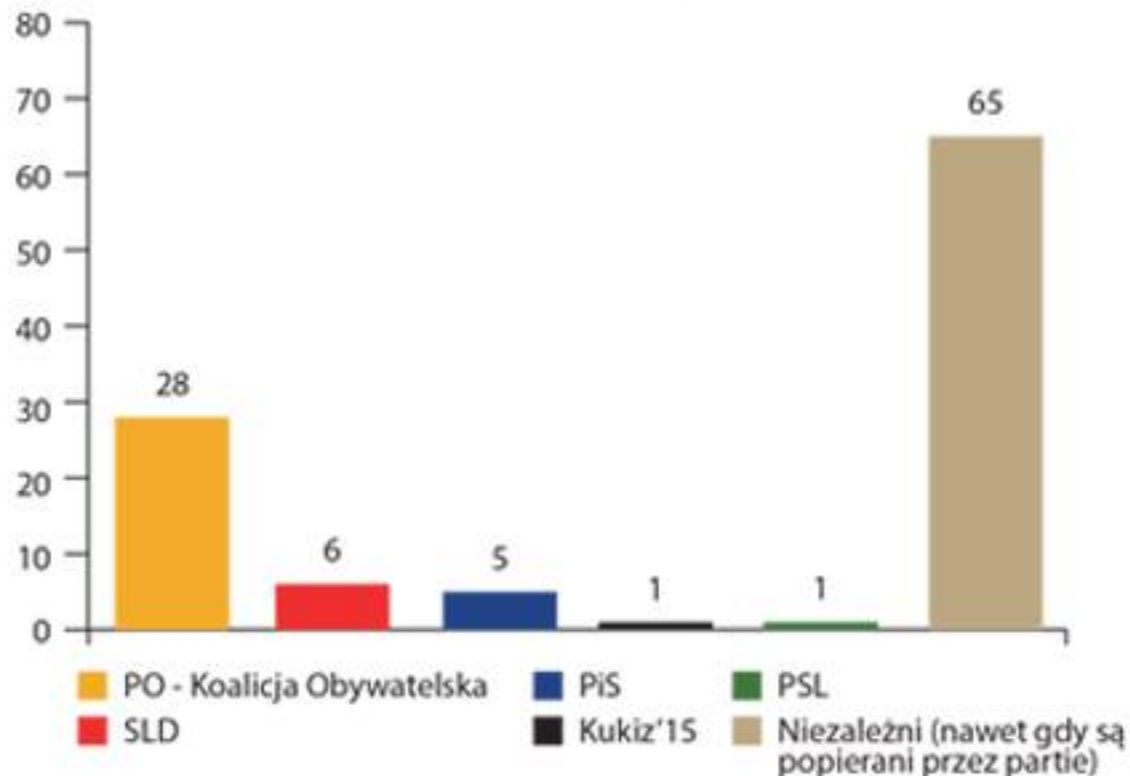
Oto kilka haseł kandydatów w wyborach samorządowych z 2018 roku. Które z nich może najbardziej przemówić do wyborców? W czym hasła te są do siebie podobne, a czym się różnią? Wymyśl własne hasło wyborcze.

Wybory samorządowe 2018 Sejmiki Wojewódzkie

PO - Koalicja Obywatelska
PiS

Profile polityczne prezydentów 107 miast (kandydatów i/lub członków partii)

Źródło: Źródło: Państwowa Komisja Wyborcza i oko.press

Mapa przedstawia zbiorcze wyniki wyborów do sejmików wojewódzkich w 2018 roku. Sprawdź, w których województwach rządzi teraz PiS, a w których PO. Jakie koalicje stworzyły te partie? Natomiast wykres obok pokazuje, z jakich ugrupowań i partii wywodzą się prezydenci miast. Czy twoim zdaniem liczba niezależnych kandydatów dobrze świadczy o polskiej samorządności? Z jakich opcji politycznych są władze twojej gminy, powiatu i województwa?

DECYDUJEMY SAMI

- **Referendum** to bezpośrednie głosowanie ogółu obywateli w istotnej kwestii publicznej.
- Można je przeprowadzić nie tylko na poziomie **krajowym** (np. w sprawie zatwierdzenia lub odrzucenia projektu ustawy), ale także **lokalnym** wśród mieszkańców gminy, powiatu lub województwa (np. sprawie odwołania organu stanowiącego, samoopodatkowania się mieszkańców na cele publiczne).
- Wynik referendum jest ważny, jeśli weźmie w nim udział 30% uprawnionych do głosowania.

Rola władz samorządowych w polskim życiu publicznym rośnie, a mieszkańcy wielu gmin i miast są zadowoleni z pracy swoich wójtów, burmistrzów i prezydentów miast. Na zdjęciu – mieszkańcy Gdańska żegnają swojego prezydenta, Pawła Adamowicza, zamordowanego przez zamachowca w styczniu 2019 roku. Paweł Adamowicz rządził miastem przez 20 lat.

Obywatel a samorząd terytorialny

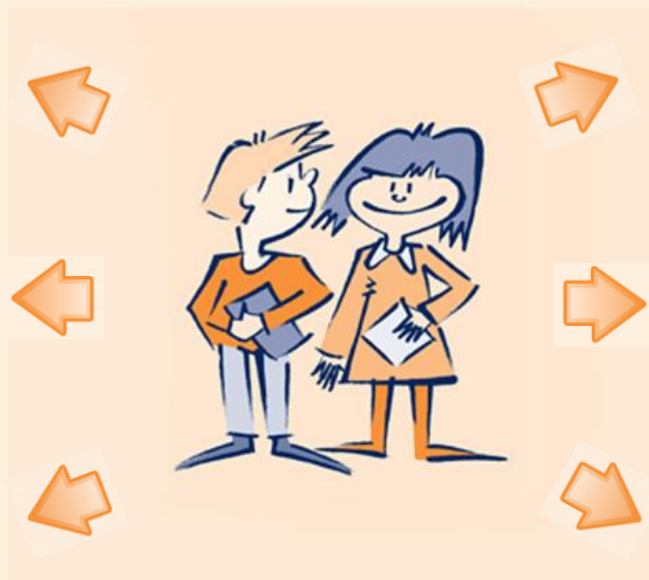
wybierają radnych, wójta,
burmistrza, prezydenta miasta*

biorą udział w referendum
samorządowym*

kandydują w wyborach
samorządowych*

mogą sami działać na rzecz
wspólnoty lokalnej

mają prawo do informacji
o działaniach władz

mogą brać udział
w pracach rady gminy
jako obserwatorzy

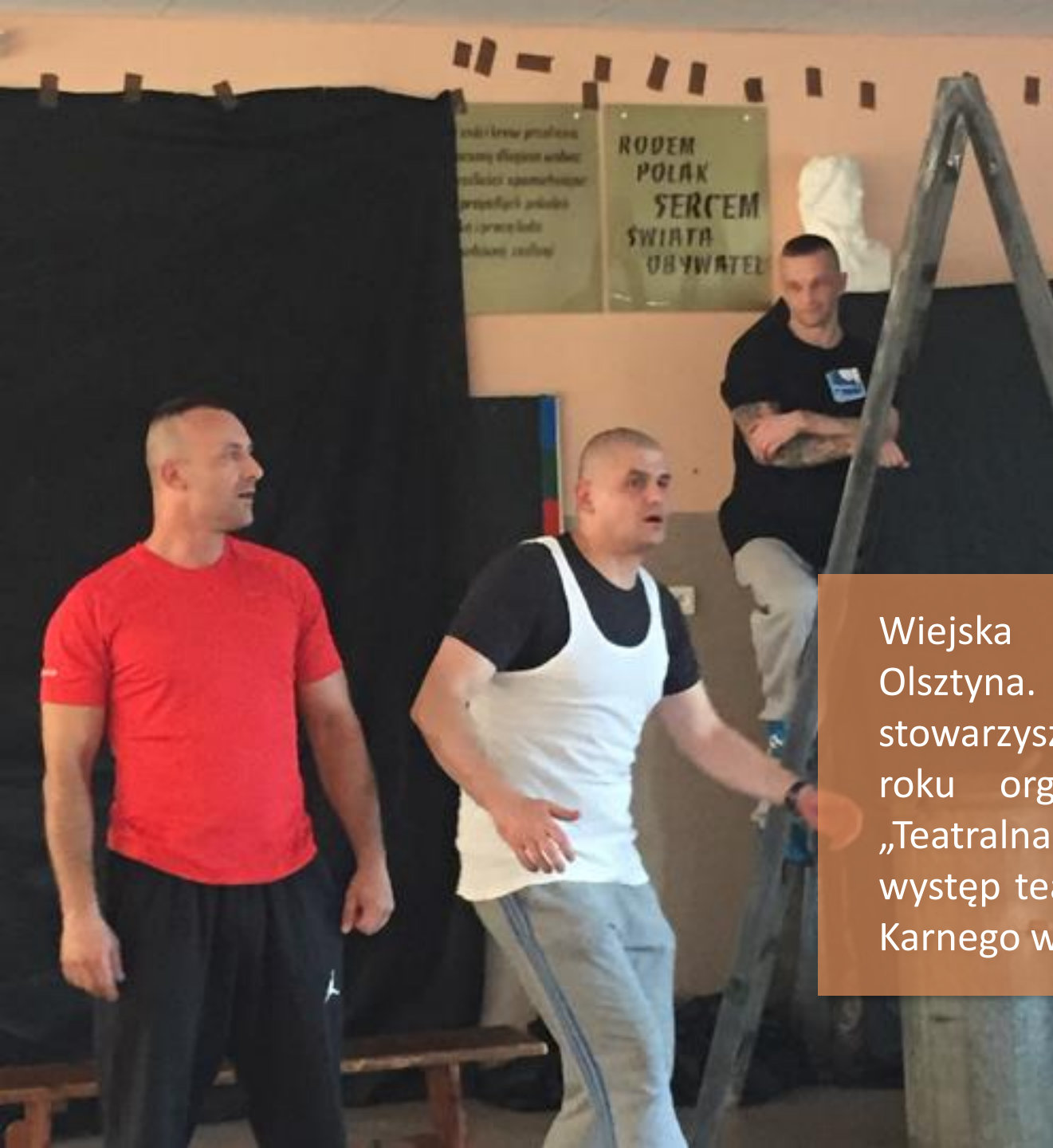
mogą skierować list do
radnego lub burmistrza
z zapytaniem lub prośbą
o interwencję

mogą uczestniczyć w demonstracji,
wiecu, pikiecie, pisać petycje itp.

* gdy skończą 18 lat

” Za każdym razem, gdy rząd chce rozwiązać nasze problemy, kosztuje to znacznie więcej i przynosi znacznie gorsze wyniki, niż gdybyśmy robili to na własną rękę. ”

Benjamin Constant, (1767–1830), francuski pisarz i polityk

Wiejska gmina Jonkowo koło Olsztyna. To tutaj lokalne stowarzyszenie Teatr Węgajty co roku organizuje letni festiwal „Teatralna wioska”. Na zdjęciu: występ teatru więźniów z Zakładu Karnego w Sztumie.

6. RZĄDŹMY SIĘ SAMI!

MINILEKCJA OBYWATELSKA

PROBLEMY DO ROZWIĄZANIA

PRACA ZESPOŁOWA

Zastanówcie się wspólnie, jakie problemy nurtujące młodych ludzi w waszej społeczności lokalnej wymagają pilnego rozwiązania. Pracując w małych zespołach, wypiszcie na dużej kartce papieru wszystkie ważne – waszym zdaniem – sprawy, którymi ktoś powinien się zająć. Mogą to być zarówno problemy społeczne (np. alkoholizm, wykluczenie), jak i ekonomiczne (brak pracy lub ubóstwo) czy organizacyjne (np. brak instytucji zajmującej się aktywizowaniem młodych). Następnie przyjrzyjcie im się z bliska i wybierzcie jeden, którym chcecie się zająć. Zaproponujcie własne jego rozwiązanie, wskazując zarówno działania, które powinny przedsięwziąć odpowiednie instytucje i urzędnicy (np. wydział urzędu gminy, burmistrz), jak i te, które moglibyście podjąć wy sami lub inne osoby zainteresowane rozwiązaniem lub złagodzeniem tego problemu. Dobrze byłoby, gdybyście nie poprzestali na projekcie, ale naprawdę spróbowali coś zrobić.

WARTO ZAPAMIĘTAĆ

SAMORZĄD – prawo grupy osób do samodzielnego i niezależnego decydowania o swoich sprawach.

SAMORZĄD TERYTORIALNY – forma organizacji mieszkańców określonego rejonu powołana w celu zaspokajania potrzeb lokalnych i realizująca w tym celu zadania z zakresu administracji publicznej. Podstawową jednostką samorządu terytorialnego jest gmina.

GMINA – podstawowa jednostka samorządu terytorialnego kraju, w której władzę sprawują przedstawiciele ogółu mieszkańców; również jednostka podziału terytorialnego. Organem stanowiącym i kontrolnym samorządu gminnego jest rada gminy, a wykonawczym wójt (w gminach wiejskich), burmistrz (w miastach) lub prezydent miasta (w miastach powyżej 100 tys. mieszkańców). Gmina poza zadaniami własnymi wykonuje także zadania zlecone przez władze centralne.

POWIAT – jednostka podziału terytorialnego kraju obejmująca obszar kilku gmin oraz wspólnota samorządowa. Władzami samorządowymi powiatu są: rada powiatu (organ stanowiąco-kontrolny) i zarząd powiatu (organ wykonawczy), któremu przewodniczy starosta.

WOJEWÓDZTWO – największa jednostka podziału terytorialnego kraju; również wspólnota samorządowa. Organami władzy samorządu wojewódzkiego są: sejmik wojewódzki (organ stanowiąco-kontrolny) i powoływany prezeń zarząd województwa (organ wykonawczy), na czele którego stoi marszałek województwa. Agendami administracji rządowej w województwie kieruje wojewoda.

PODSUMOWANIE

Centrum Edukacji Obywatelskiej prowadzi obszerny serwis internetowy dla nauczycieli i uczniów zainteresowanych tematyką społeczną, polityczną i prawną:

koss.ceo.org.pl/wos-do-liceum-i-technikum

Grafika i rys. na s. 33: Agnieszka Czyżowska-Nyka
Rysunki: Julian Bohdanowicz (s. 6), Piotr Rychel (s. 9, 10, 17 i na stronach otwierających części)
Ikonki: Maja Rozbicka
Opracowanie wykresów: Elżbieta Leń-Wojtysiak
Opracowanie prezentacji: Dorota Nawalany

Autorzy tekstów :

Łukasz Pawłowski, Tomasz Merta, Alicja Pacewicz, Aleksander Pawlicki

Źródła tekstów:

Przewodnik obywatelski. Wiedza o społeczeństwie w liceum i technikum – zakres podstawowy. Część 1, Warszawa 2019 (nr dopuszczenia: 1031/1/2019) oraz podręczniki do WOS-u i materiały edukacyjne CEO

Źródła ilustracji:

Centrum Edukacji Obywatelskiej

© Centrum Edukacji Obywatelskiej,
Warszawa 2020